

STRUKTURISANJE UZROČNO-POSLEDIČNIH ODNOSA U DISKURSU NORVEŠKIH NOVINSKIH VESTI

Sažetak: Kada su u pitanju kauzativne konstrukcije, dakle, formalna sredstva iskazivanja kauzativne situacije u pojedinačnom jeziku, analiza diskursa se dominantno bavi tzv. suprasegmentnim načinima izražavanja, ili, pak, nesuprasegmentnim formama na nivou priloga, predloga i veznika zavisnih rečenica. Predmet ovog rada su primarno *verbalne* kauzativne i dekauzativne konstrukcije u norveškom jeziku, analizirane na materijalu novinskih vesti ekscerpiranih iz dva vodeća dnevna lista, *Aftenposten* i *Dagbladet*. U radu se identifikuju i analiziraju tipovi kauzativnih konstrukcija, kao i njihov odnos prema ostalim načinima kauzalne organizacije teksta. Analizira se način na koji kauzativna semantika, u kojoj se kauzator aktualizuje ili samo kao inicijator radnje (koju zapravo sprovodi drugi entitet) ili kao efektor celokupne radnje, može pripisati odgovornost učesniku situacije.

Ključne reči: kauzativnost, verbalna kauzativna konstrukcija, agens, pacijens, odgovornost, novinska vest, norveški jezik

1. Uvodne napomene

S obzirom na to da uzročno-posledični odnosi spadaju u najvažnije principe organizovanja diskursa, u ovom radu analiziramo upotrebu određenih gramatičkih sredstava □ kauzativnih konstrukcija □ i način na koji se pomoću njih kauzativno modeluje diskurs novinskih vesti. Predmet rada su verbalne kauzativne konstrukcije, njihov odnos prema drugim modelima kauzativne organizacije teksta, prvenstveno imajući u vidu kako različite gramatičke konstrukcije, uz semantiku koju izražavaju, kodiraju tipove situacija i odnose među učesnicima datih situacija.

Građu za istraživanje čini više desetina novinskih članaka koji su u periodu od februara do aprila 2014. godine ekscerpirani iz dva najveća norveška dnevna lista, *Aftenposten* i *Dagbladet*. Izbor članaka je tokom ekscerpiranja građe sužavan prvenstveno na one vesti koje su označene kao kriminal, nasilje i nesreće izazvane prirodnim nepogodama. Poznato je da je detaljna analiza velikog broja članaka izuzetno složena, te je sužavanje izbora s jedne strane svakako bilo motivisano nužnim ograničenjem kvantiteta. S druge strane, princip sužavanja korpusa bio je uslovljen pojavljivanjem određenih gramatičkih struktura koje su predmet istraživanja (verbalne kauzativne konstrukcije, i među njima naročito podgrupa sintetičkih kauzativa), te mnogi članci nisu bili predmet detaljnije analize upravo zbog toga što je primećeno da u njihovoj strukturi ne učestvuje kauzativno oblikovanje teksta (v. 3.2).

2. Kauzativnost i modelovanje kauzativne situacije

U ovom odeljku se izlažu osnovne pretpostavke kauzativnosti kao jezičkog fenomena i njene relevantnosti za strukturisanje diskursa.

Zbog raznolike upotrebe termina u kauzativistici, nužno je razgraničiti upotrebu termina kauzalnost i kauzativnost. *Kauzalnost* je širi pojam, i odražava složenost objektivnih interakcija među fenomenima i entitetima vanjezičkog sveta, i predstavlja odnos dva entiteta/fenomena/događaja u kom prvi događaj prethodi drugom i dovodi do njegovog nastanka ili promene.¹ Termin *kauzativnost* bi trebalo vezivati za jezičke fenomene, kao termin koji označava jednu širu pojmovno-semantičku kategoriju i njeno izražavanje jezičkim sredstvima, pri čemu se *kauczacija* (čin uzrokovanja) javlja kao jedna od komponenata složene kauzativne makrosituacije. Distinkcija između ova dva termina nužna je kako bi se izbegla tradicionalna objektivistička zamka da kauzativne konstrukcije izražavaju uzročno-posledične odnose u stvarnosti, koja dovodi i do toga da se kodiranje kakvog kauzativnog događaja pokušava objasniti u nužnoj korelaciji sa spontanošću prirodnog odvijanja događaja, sklonošću ka entropiji i sl. Pitanje stvarnih kauzalnih veza među entitetima nije relevantno ni u smislu semantike ni u smislu organizacije diskursa, jer jezik predstavlja konceptualizaciju stvarnosti, te radije govorimo o *percepciji* događaja.

Već je tradicionalno shvatanje da se kauzativnost u jeziku pojavljuje kao kakav *odnos* dva događaja među kojima postoji nužna determinisanost prema kojoj prvi događaj dovodi do narednog. Reč je, dakle, o jednoj složenoj *kauzativnoj situaciji* (KS), makrosituaciji koju čine minimalno dva poddogađaja ili mikrosituacije povezane *odnosom* kauczacije. Prvi poddogađaj nazivamo *uzročnim događajem* i on predstavlja predikaciju uzroka, dok se drugi poddogađaj naziva *uzrokovanim događajem* ili rezultatom. Tako se prototipičnim modelom KS smatra *agentivni model uzročnog lanca*, tj. prototipična tranzitivna situacija sa minimalno dva odeljena učesnika u kojoj voljni agens deluje svesno i namerno, usmeravajući svoju aktivnost ka pacijensu, čijom se promenom (fizičkog) stanja kompletira kauzativni događaj (Croft, 1991: 155; Croft, 1998: 89; Rawoens, 2007: 88). Kauzativni događaj predstavlja, dakle, jedinstvo koje je s jedne strane ograničeno voljnim činom agensa i krajnjim ciljem koji je inicijator i sprovednik radnje predvideo kao rezultat, iako se, kako će se i kasnije ukazati, semantički i pragmatički ovaj bazični model može različito perpektivizirati.

Kauzativnost kao jezička kategorija se u jeziku izražava putem različitih *kauzativnih konstrukcija* (KK), pod kojima podrazumevamo formalna jezička (leksička i gramatička) sredstva iskazivanja semantičke kategorije kauzativnosti. Kauzativne konstrukcije u norveškom jeziku karakteriše izrazita strukturno-semantička varijantnost jer formalna sredstva izražavanja KS mogu pripadati različitim nivoima jezičkog sistema. U norveškom jeziku su nam na raspolaganju različita suprasegmentna

¹ Kauzalnost, nužnost uslova, vremenska i prostorna međuzavisnost dva događaja, priroda posledice, te prediktabilnost jesu fundamentalni u mnogim naukama, na primer, fizici, biologiji, medicini, ali i ekonomiji ili filozofiji. U mnogim lingvističkim istraživanjima se i dalje polazi od filozofskih i logičkih interpretacija kauzalnosti, mada ni tradicionalno shvaćena i definisana kauzativna situacija kao jezički fenomen ne zaostaje mnogo za filozofskim i logičkim definicijama.

i nesuprasegmentna sredstva izražavanja KS. Primećujemo da se analiza diskursa dominantno bavi tzv. suprasegmentnim načinima izražavanja (celokupnost gramatičke konstrukcije, gde kauzacija nije iskazana nijednim diskretnim/odeljenim elementom gramatičke strukture), ili, pak, nesuprasegmentnim formama na nivou priloga, predloga i veznika zavisnih rečenica. Predmet ovog rada su primarno **verbalne** kauzativne i dekauzativne konstrukcije u norveškom jeziku, koje, u zavisnosti od stepena eksplikacije poddogađaja KS mogu biti analitičke (primer 1) i sintetičke, tj. morfološke i leksičke (primer 2) (za detaljniju supklasifikaciju u norveškom jeziku up. Bilandžija, 2013; Bilandžija, 2014):

- (1) a. *Jordskjelv fikk høyhus i Tokyo til å svinge.* 'Zemljotres je zaljuljao solitere u Tokiju.'
- b. *Vinden gjorde forholdene vanskelig.* 'Vetar je otežao situaciju.'
- (2) a. *Skredet begravde mannen helt.* 'Odron je u potpunosti zatrpao čoveka.'
- b. *Den drapsiktede vekket naboen.* 'Optuženi za ubistvo je probudio komšije'.

3. Kauzativno modelovanje diskursa novinskih vesti

Na ekscerpiranom materijalu su identifikovani i analizirani tipovi kauzativnih konstrukcija, kao i njihov odnos prema ostalim načinima uzročno-posledične organizacije teksta. Tip konstrukcije koji se pojavljuje u tekstu od velike je važnosti jer različiti tipovi KK kodiraju raznoobraznu semantiku po pitanju direktnosti i indirektnosti kauzacije, na osnovu koje se sagledava, na primer, koji tip učesnika se kodira kao direktni prouzrokovač (prototipični agens, prirodna sila ili, na primer, neživ entitet). Osim toga, tip konstrukcije može profilisati tip odgovornosti koji se pripisuje prouzrokovaču, budući da je, na primer, u analitičkim KK kauzator samo inicijator radnje koju za njega u medijativnom kauzalnom lancu do kraja efektivno sprovodi drugi učesnik (kauzant), dok su kauzatori sintetičkih KK po pravilu i efektori celokupne radnje.

3.1 Tip procesa i učesnička struktura

Tip procesa i učesnička struktura su ključna pitanja na koja treba odgovoriti u vezi sa modelovanjem diskursa (Vagle, 1995: 164). Pod *tipom procesa* podrazumevamo tip glagolske situacije, odn. da li je proces označen glagolskom leksemom konceptualizovan kao radnja (norv. *handling*) i koja je u tom slučaju prikazana kao (kauzativna) aktivnost koja ima jasnog eksternog inicijatora, ili je pak proces konceptualizovan kao zbivanje (norv. *hendelse*), pri čemu je situacija prikazana kao proces koji se odvija bez eksternog uzroka.

Pod *tipom učesničke strukture*, koja je u tesnoj vezi sa tipom situacije, podrazumevamo broj i karakter učesnika situacije, odn. da li postoji prototipična kauzativna situacija sa dva maksimalno odeljena učesnika različitog odnosa snaga (prototipični agens i prototipični pacijens). Osim toga, kako se na mestu prototipičnog agensa javlja taksonomska klasa ljudskog bića, postavlja se pitanje statusa drugih entiteta

kao kauzatora, pri čemu bi moglo biti ispravnije govoriti o autonomnom uzroku.²

Osim toga, pitanja tipa situacije i učesničke strukture su vezane za različite perspektivizacije situacije, što je od posebne važnosti za analizu diskursa jer različiti procesi semantičke i pragmatičke perspektivizacije rezultuju različitim predstavama jednog iskustva u tekstu.

3.2 Kauzativnost i temporalnost u diskursu vesti

Važno je primetiti da veoma veliki broj članaka koji čine prvobitni korpus ovog istraživanja zapravo *ne modeluje tekst eksplicitno* kao uzročno-posledičnu strukturu. Kraće vesti po pravilu ne sadrže nikakvu kauzativnu komponentu, osim što u skladu sa svojim žanrovskim karakteristikama informišu čitaoca o tome šta se dogodilo, gde i kada. Ukoliko u vestima postoji kauzalna organizacija teksta, ona je po pravilu implicitna i markira se primarno kao *temporalna*. Na taj način se i KS iskazuje suprasegmentalnim elementima, dakle, celokupnošću gramatičke konstrukcije i na taj način čini periferiju KK (up. Недялков & Сильницкий, 1969: 8; Stefanowitsch, 2001: 25 □ 26). Pod ovakvim KK podrazumevamo izražavanje KS putem naporednih konstrukcija, primarno asindetskog tipa (primer 3), mada se u nešto manjem obimu sreću i naporedne konstrukcije sa veznikom *og* ('i')³ (primer 4):

(3) *En mandag ettermiddag i mai i ffor var 89-åringen, som brukte rullator, på tur i sitt eget nabolag på Teisen. Mens kvinnen var i ferd med å krysse gaten i et fotgjengerfelt, kom en Honda fra Regnbueveien inn i Teisenveien. Den kvinnelige sjåføren klarte ikke å stoppe for 89-åringen, og traff den eldre damen som ble alvorlig skadet. 89-åringen ble kjørt til sykehus, men døde etter to uker.*

²Jednog ponedeljka po podne prošle godine je žena stara osamdeset devet godina, koja se kretala pomoću hodalice, šetala po svom susedstvu na Tejsenu. Dok je prela-

² Termin kauzator u radu koristimo veoma široko, da označimo bilo koji tip učesnika koji se kodira na kao primarni uzrok koji inicira aktivnost označenu KG i koji se može izjednačiti sa terminom protoagensa. Pitanje definisanja uloge agensa je i danas jedan od kontroverznijih lingvističkih problema oko kog nema konsenzusa. Tradicionalno shvaćena uloga agensa podrazumeva da je reč o učesniku koji vrši uticaj na nekog drugog učesnika svesno ili sa određenim ciljem, što se već decenijama smatra preuskim određenjem. Problematika i semantička opterećenost termina agens bi se, barem u kauzativistici, mogla prevazići i upotrebom termina *autonomni uzrok*. Ako se agens posmatra kao primarni uzrok, eliminišu se postojeći problemi poput statusa prirodnih sila, događaja i neživih entiteta na mestu subjekta. Osim toga, postavlja se i pitanje koliko je ključno tačno razgraničenje prototipičnog agensa od drugih, manje prototipičnih slučajeva, jer se i uloga agensa manifestovana referentom koji je ljudsko biće takođe može smatrati nepotpunim modelom jer predstavlja semantičko i pragmatičko fokusiranje na onaj faktor koji govornik smatra odlučujućim u kauzalnom lancu. Još su Nedjalkov i Siljnici uočili da nisu svi elementi KS od jednake važnosti za slušaoca, te se način delovanja agensa i način sprovođenja radnje najčešće ni ne iskazuju u KK (Недялков & Сильницкий, 1969: 7). To omogućava da se na poziciji subjekta (u svojevrsnoj metonimiji) javi ljudsko biće kao agentivni uzročnik, konceptualizovan kao primarni uzrok, i zamenjuje čitav niz događaja koji vode ka rezultatu: up. nemarkirano *Den drapssiktete vekket naboene* 'Osumnjičeni je probudio komšije' sa ekspliciranim, ali markiranim *Det at den drapssiktete ringte på døra vekket naboene* 'To što je osumnjičeni zvonio na vrata probudilo je komšije'.

³ Sindetsko vezivanje je u ovim slučajevima asimetrično, pod čime podrazumevamo da se reflektuje temporalni sled događaja, te izražavanje uzroka prethodi izražavanju posledice, dok kod asindetskog nije nužan ovakav sled (up. i Bilandžija, 2014: 33).

zila ulicu na pešačkom prelazu, u ulicu Tejsenvejen je skrenula honda iz pravca ulice Rejnbuvejen. Žena koja je upravljala automobilom nije uspjela da se zaustavi i udarila je stariju gospođu, koja je tom prilikom ozbiljno povređena. Osamdesetdevetogodišnjakinja je prevezena u bolnicu, ali je umrla nakon dve nedelje.’

(4) *Det var voldsomt uvær i leteområdet og det var umulig å sette inn helikopter i søket før søndag morgen.* ’U oblasti gde se tragalo za nestalima je bilo strašno nevreme i nije bilo moguće poslati helikopter sve do nedelje ujutru.’

To su, dakle, slučajevi u kojima se uzročni odnos ne iskazuje eksplicitno, već je sekvencijalnost klauza ta koja se preklapa sa prirodnim temporalnim sledom: pošto se delovi KS odvijaju istim redosledom kao u stvarnosti, prisutne temporalne ili logičke odnose tumačimo ikonično. Kao što je pokazala i analiza tekstova sa eksplicitno kauzalnom strukturom, naslovi uvek nešto eksplicitnije iskazuju kauzativnost. Tako i naslov teksta o gospođi stradaloj u automobilskoj nesreći (primer 5) iskazuje nešto eksplicitniji uzrok, iako ponovo modelovan temporalno:

(5) *89-åring døde etter påkjørsel, kvinne tiltalt.* ’Osamdesetdevetogodišnjakinja umrla posle gaženja, jedna žena optužena.’

O povezanosti temporalnosti i kauzativnosti govori i činjenica da su i mnogi nesuprasegmentalni neverbalni elementi izražavanja kauzativnosti, kao što vidimo i u primeru 5, zapravo različiti vremenski veznici i predlozi koji sekundarno zadbijaju kauzativno tumačenje. U norveškom jeziku su skoro svi uzročni subjunktori ishodišno temporalni ili se još uvek mogu koristiti i kao temporalni i kao kauzativni (*ettersom; siden, da*), a KS se veoma frekventno može kontekstualno iskazati i vremenskim zavisnim rečenicama (primeri 6 i 7), te mnogim temporalnim predlozima (primeri 8 i 9), pri čemu se predlogom uvodi sintagma koja označava prethodeći događaj koji se tumači kao uzrok:

(6) *I Narvik har alle nødeter rykket ut, etter at en bil med henger har veltet på Rombaksbrua.* ’U Narviku su na teren izašle sve hitne službe nakon što se automobil s prikolicom prevrnuo na mostu Rombaksbrua.’

(7) *Blant annet døde tre personer da en ambulanse skled av en isete vei i Texas.* ’Između ostalog, tri osobe su poginule kada su u Teksasu kola hitne pomoći skliznula sa zaleđenog puta.’

(8) *Senderanlegget i Salten er fremdeles ute av drift etter det dårlige været.* ’Odašiljač u Saltenu još uvek ne radi posle nevremena.’

(9) *Han brakk en ryggvirvel under fallet i Oberstdorf i fjor.* ’Slomio je pršljen tokom pada u Oberstdorfu prošle godine.’

3.3 Eksplikacija i periferizacija kauzatora u kauzalnom lancu

Iako je fokus rada na verbalnim KK, uočeno je da se od nesuprasegmentnih neverbalnih formalnih sredstava u novinskim vestima javlja ograničen repertoar kauzativnih veznika i predloga koji su u norveškom jeziku inače na raspolaganju, te se uzročno-posledični odnosi dominantno grade pomoću veznika *fordi* (’zato što’) i predloške sintagme *på grunn av* (’iz razloga’/’zbog’).

Najznačajnijom uočenom karakteristikom kauzalnog modelovanja teksta novinskih vesti smatramo *različitu perspektivizaciju KS u naslovima i samom tekstu vesti*. Ovakav zaključak nije neočekivan s obzirom na uočljivost i funkciju naslova, tj. funkciju usmeravanja pažnje i orijentaciju interpretacije činjenica koje slede u tekstu.

U vestima koje govore o nesrećama, dakle, koje suštinski modeluju tip procesa kao događaj, posebno je zanimljiva uloga *prirodne sile* kao kauzatora. To je izuzetno čest tip primarnog uzroka koji karakterišu komponente [-voljnost], [-aficiranost], [+iniciranje radnje], i koje se u starijoj kauzativističkoj literaturi prepoznaju kao semiagentivni učesnici. Iako istraživanja pokazuju da u KK u norveškom jeziku učestvuju kao veoma čest tip kauzatora koji se bez većih restrikcija pojavljuje na poziciji sintaksičkog subjekta i u analitičkim i u sintetičkim KK (Bilandžija, 2014: 86), uočavamo da se u tekstu novinskih vesti praktično nedvosmisleno tip situacije profiliše kao (spontani) događaj (primeri 10 i 11, up. i primer 6) ili pak kao stanje, odn. rezultat (primer 12):

(10) *Flere båter hadde veltet i Småbåthavna i Tromsdalen på grunn av stormen.* 'Više čamaca u marini Smobothavna u Trumsdalenu se prevrnulo zbog oluje.'

(11) *I løpet av kort tid har de måttet rykke ut til trær som var i ferd med å blåse over ende og takplater som løsner.* 'Za kratko vreme su morali da stignu do stabala koja samo što se nisu prevrnula i crepova koji su se olabavili.'

(12) *Politiet fikk melding klokken 08.15 om at det var en bil med henger som var veltet på brua.* 'Policija je u ponedeljak u 8.15h dobila dojavu da se na mostu prevrnuo automobil sa prikolicom', doslovno: '...da je bio prevrnut...'

Dakle, u samom tekstu vesti je kauzator tipično defokusiran, odnosno pojavljuje se kodiran na periferiji (u različitim predloškim sintagmama). Pri defokusiranju ovog tipa kauzatora pokazuje se manja uniformnost u odnosu na parafraze prototipičnog agensa (koji se defokusira samo u pasivnoj konstrukciji sa agentivnom dopunom sa predlogom *av*), a sila kao uzrok se vestima iskazuje pomoću predloških sintagma sa *av* ('od'), *i* ('u'), *under* ('tokom') i *etter* ('nakon'). Može se uočiti svojevrstan kontinuum parafraza na čijem je jednom kraju pasivni predikat i agentivna dopuna sa predlogom *av* (primer 13), potom pasivni ili dekauzativni predikat sa drugim tipom dopune, primarno sa predlogom *i* (primer 14). Uzročna dopuna sa predlogom *i* je veoma frekventna i govori nam nešto o tome da se uzrok situacije konceptualizuje kao *okolnost* (situativni kauzator):

(13) *Rundt 400.000 kubikkmeter skog er ødelagt av uværet.* 'Nevreme je uništilo oko 400.000 kubnih metara šume', doslovno: '...uništeno je od strane nevremena'

(14) *Tre mennesker har blitt drept i eksplosjonen.* 'Troje ljudi poginulo je u eksploziji', doslovno: '...ubijeno je...'

Nešto ređe se uzrok može kodirati na periferiji i pomoću vremenskih predloških sintagma sa predlozima *etter* ('nakon') i *under* ('tokom'):

(15) *Grusveier er ødelagt etter regnværet som har øst ned i det siste.* 'Nasuti putevi su uništeni nakon kiše koja je padala u poslednje vreme.'

(16) *85 prosent av alle skolene i Port-au-Prince ble ødelagt under jordskjelvet.* '85% svih škola u Port-o-Prensu uništeno je tokom zemljotresa.'

Nasuprot tome, naslovi ovakvih vesti dominantno kodiraju situaciju kao *direktni kauzalni lanac* u kom se prirodna sila pojavljuje kao direktni prouzrokovatelj. Tako su primeri (12) i (6) deo vesti pod naslovom *Stormen „Kyrre“ veltet vogn med sprengstoff* (Oluja 'Čire' prevrnula kola sa eksplozivom), pri čemu se oluja kao uzrok prevrtanja kola ne pominje ni na jednom drugom mestu u vestima, a prevrtanje se prikazuje ili pomoću stativnog (primer 12) ili pomoću dekauzativnog predikata (primer 6). Ipak, najčešći slučaj jeste pojavljivanje sile kao direktnog eksternog kauzatora u naslovu: *Uværet ødela 400.000 kubikkmeter skog* ('Nevreme uništilo 400.000 kubnih metara šume) i reinterpretacije iste ili slične situacije sa uzrokom na periferiji (up. primer 13). Up. i naslov *Stormen veltet båter* ('Oluja prevrtala čamce') i defokusiranje kauzatora u tekstu vesti □ primer 10.

Na sličan način se u naslovima vesti kao direktni prouzrokovatelji pojavljuju i *neživi entiteti* u sintetičkim KK, što van ovog žanra nije frekventno:

(17) *Stein føk gjennom frontruten og knuste skulderen til sjåføren* 'Kamen proleteo kroz šoferšajbnu i razbio vozaču rame'

(18) *Glass knuste glass* 'Čaša razbila staklo'.

Nasuprot tome, u tekstovima o kriminalu i nasilju je dominantno reč o pljačkama i ubistvima, bilo da su prouzrokovana namerno ili slučajno.⁴ Počinioci ovakvih događaja su prouzrokovatelji u statusu prototipičnog agensa (ljudska bića) i kauzalno modelovanje kako naslova, tako i teksta vesti je uvek akcione semantike. Pa ipak, primećuje se da je u naslovima ovakvih vesti dominantno pragmatičko defokusiranje agensa putem pasivne konstrukcije. Na ovaj način se kauzator zadržava u semantičkoj strukturi (tip situacije je radnja), ali se fokus u naslovu izmešta na rezultat radnje. Iako dolazi do defokusiranja agensa, on se u strukturi naslova ipak dominantno zadržava u formi agentivne dopune sa predlogom *av*:

(19) *Gutt skutt og drept av søster*; doslovno: 'Dečak pogoden i ubijen od strane sestre'

(20) *Ukrainsk marineoffiser drept av russiske soldater* 'Ukrajinski mornarički oficir ubijen od strane ruskih vojnika'

(21) *Eldre dame ranet av maskerte menn med pistoler* 'Starija žena opljačkana od strane maskiranih muškaraca s pištoljima'

Kod ovakvih tipova situacije se kauzator ne defokusira putem dekauzativnih predikata (tip situacije: zbivanje), zbog nužne deagentivne interpretacije dekauzativnih predikata.

⁴ Komponente voljnosti, htenja i intencionalnosti su osobine koje se kao kriterijske skoro bez izuzetka pripisuju prototipičnom agensu, mada kauzativistička istraživanja pokazuju da za semantiku kauzativnih glagola ove komponente nisu odlučujuće, već je pre reč o intencionalnoj ili purposivnoj interpretaciji. Tek jedan manji broj kauzativnih glagola, dominantno oni koji specifikuju način delovanja agensa, imaju strože zahteve supkategorizacije i licenciraju određene subjekte. Ovo u vezi s tim što norveški jezik na raspolaganju ima dva glagola u značenju 'ubiti': *drepe* i *myrde*. *Drepe* je generičniji glagol i kauzatori koji se za njega vezuju mogu biti i ljudska bića, prirodne sile, događaji i okolnosti, dok *myrde* ima inkorporiranu komponentu namere i licencira samo prototipičnog agensa koji može imati osobine svesnog i voljnog planiranja.

4. Zaključak

Pitanja uzroka, namere i odgovornosti su veoma važna kad želimo da analiziramo sliku stvarnosti koju tekst prikazuje. Na korpusu norveških novinskih vesti možemo zaključiti da su verbalne KK, posebno one sintetičkog tipa, izuzetno bitne jer određuju tip procesa i strukturu učesnika date situacije. Tako se jedna situacija može prikazati kao aktivnost (pasivno i aktivno), kao dešavanje (samo od sebe) ili pak kao stanje. Norveške novinske vesti dominantno modeluju kauzalnu strukturu događaja u vezi sa temporalnom strukturom događaja, i to najčešće implicitno, mada se za kategoriju temporalnosti mogu vezati i druga, tzv. nesuprasegmentalna formalna jezička sredstva (veznici i predlozi). Uočeno je da se u strukturisanju teksta pojavljuju veoma frekventni izrazi kauzativnosti, sa relativno slabom varijantnošću. Analiza pokazuje da se prototipični model kauzativnosti, direktni kauzalni lanac, pojavljuje dominantno u naslovima vesti, dok tekst vesti po pravilu oblikuje diskurs kao indirektni lanac sa uzrokom na periferiji ili uz jače defokusiranje agentivnog kauzatora.

Literatura

- Bilandžija, S. (2013). Superkategorizacija verbalnih kauzativnih konstrukcija u norveškom jeziku: analitički kauzativ. *Komunikacija i kultura online*, 4, 1□12.
- Bilandžija, S. (2014). *Semantika kauzativnih konstrukcija u norveškom i srpskom jeziku* (doktorska disertacija). Beograd: Filološki fakultet.
- Croft, W. (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Croft, W. (1998). The Structure of Events and the Structure of Language. In *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure, Vol. 1*, M. Tomasello, ed., 67□92. New Jersey/London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Недялков, В. П. & Г. Г. Сильницкий. (1969). Типология каузативных конструкций. У *Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив*, А. А. Холодович, ред., 5□19. Ленинград: Наука.
- Rawoens, G. (2007). *Kausativa verbkonstruktioner i svenskan och nederländskan. En korpusbaserad syntaktisk-semantisk undersökning* (doktorska disertacija). Gent: Universiteit Gent.
- Stefanowitsch, A. (2001). *Constructing causation: A Construction Grammar Approach to Analytic Causatives* (doktorska disertacija). Houston: Rice University.
- Vagle, W. (1995). Kritisk tekstanalyse. I *Tilnæringer til tekst. Modeller for språklig tekstanalyse*, J. Svennevig, M. Sandvik, W. Vagle, red., 123□238. Oslo: LNU/Cappelen akademisk forlag.

Sofija Bilandžija, Zorica Kovačević

ON STRUCTURING OF CAUSAL RELATIONS IN THE DISCOURSE OF NORWEGIAN NEWS ARTICLES

Summary

The topics of cause, intention and responsibility are of great importance when analyzing the representation of reality that a text wants to project. This paper deals with verbal causative and decausative constructions in Norwegian as they appear in news articles, with a corpus of news articles excerpted from two major daily papers, *Aftenposten* and *Dagbladet*. The authors identify and analyze several types of causative constructions, as well as their relationship to other patterns of causal organization of the text. Verbal causative constructions (of the synthetic subtype) are rather vital, since they are crucial in determining the event type and participant structure, thus rendering a given situation either as an action, happening or a state. We have established that the news articles in question model the causal structure predominantly implicitly, as a temporal structure, although many other discrete formal elements (such as subjunctions and prepositions) can also be traced to the temporal event structure. The analysis shows that the prototypical causation model, namely the direct causal chain, is used predominantly in titles when the cause is less than a prototypical agent, while the body text of the article shapes the discourse either as the indirect chain with a peripheral cause or by defocusing the agentive causer.

sofija.bilandzija@fil.bg.ac.rs
zorica.kovacevic@fil.bg.ac.rs

